

(Látó 2009/9.) bátran állítható, hogy Izsó azon ritka szerzők egyike, akik már pályájuk kezdetén azonos intenzitással (és affinitással) fordulnak több műnem felé is.

E méltató sorok ellenére Izsó Zitának még sokat kell dolgoznia, hogy makulátlan versvilágot hozzon létre. Képkalkotása még gyakran didaktikus, a kötet kisebb lélegzetű versei éppen a képek egyértelműsítése, megmagyarázása miatt tűnnek gyengébbnek. Egy verskötetnek persze szüksége van bizonyos fokú hullámzásra, a folyamatosan éb(e)ren tartott olvasói figyelmet nem árt néhol ellazítani. A kisebb megértési problémával járó versek esetében viszont egyelőre arányt téveszt a szerző, ezek feldolgozása ugyanis túl könnyű, fogalmiság vagy hiátus nélkül illeszkedik a tropológiai szinthez (*körforgás*), vagy meg sem jelenik, s így a vers technikai mutatóvanná tompul (*légzésgyakorlat*). E didaktikus-ság szigorú szerkesztői figyelemmel ugyanúgy kiküszöbölhető, mint a túlírttság.

A rossz iker már idézett első két sora a következőképpen folytatódik: „Sehol sem találtak egy barlangot, ahova behúzódhattak volna, / csak mentek a legközelebbi menedékházhoz, / és tudták, már épp eléggé átáztak ahhoz, / hogy egy autó se vegye fel őket, mert összevizeznék az ülést.” Apróságnak tűnik az utolsó tagmondat magyarázkodása, a versek üres helyeinek kitöltése közben kialakuló befogadói szimpátia viszont az ilyen felsoroknál meginoghat. A versek mindezzel együtt képesek elfeledtetni az ehhez hasonló, didaktikus szöveghelyeket, és ez első kötet esetében – főleg, ha figyelembe vesszük a szövegszervezés egyéb vitathatatlan érdemeit – mindenképpen nagy dolog.

A Tengerlakó egy tehetséges, költői habitusát tekintve bátor és tudatos szerző első verseskönyve. Ha a következő kötet darabjai mellőzik a felesleges didaktikát és továbbra is ilyen magasan tudják tartani az olvasói ingerküszöböt, akkor Izsó Zita pályakezdését jelentősnek kell itélnünk.

Kertész Imre

Mentés másként
Feljegyzések 2001–2003

Magvető Kiadó
Budapest, 2011

Zsolnai György

KRITIKA HELYETT

Nem csupán könyvesemény, hanem bizonyos értelemben közéleti esemény is, ha Kertész Imre újabb kötetet jelentet meg. Főként akkor, ha az adott könyv sem mentes olyan felvetésektől, amelyeket a közélet is tematizálni tud. A Nobel-díj átvételének időszakából származó feljegyzéseket tartalmazza a *Mentés másként*, és mint ilyen, kiemelt figyelmet érdemel, ráadásul a jóval nagyobb időtávot átfogó *Gályanapló*hoz hasonlóan olyan szempontok is megjelenítődnek benne, amelyek az író életművének mélyebb értelmezéséhez feltétlenül szükségesek lehetnek.

Ugyanakkor nehéz eligazodni a feljegyzésekben, mert aligha jelölhető ki bennük olyan nézőpont, amelyből tisztán az írói problémavilágot lehetne szemügyre venni. A vizsgálódás hangulatát rendre megfestik a közelmúlt és a jelen politikai eseményei mellett a Kertész Imre Nobel-díja körüli nemtelen hadakozások éppúgy, mint az író ellentmondásos (most épp a *Le Monde*-nak adott) nyilatkozatai. Vagyis az értelmezőnek ezen körülményeket is figyelembe kell vennie munkája során, mivel mindezek a hatások beleíródnak az író személyes élettörténetén túl magába az életműbe is. A *Mentés másként* személyes feljegyzések egymásutánjából áll, amelyek publikálásával Kertész vállalta annak a kockázatát, hogy a bennük lévő politikai gondolatok és állásfoglalások, akármennyire személyesek vagy argumentálatlanok, az életművéhez kapcsolódó irodalmi vizsgálódás tárgyává válhatnak. Ezt csak azért szükséges leszögezni, mert a kortársak politikai apolitikája az affirmá-

ció birodalmán kívül eső kritikai hangokat szereti túlkiabálni, ezzel lehetetlenítve el magát a megértést. Pedig Kertész esetében egy ponton túl muszáj politizálni, hiszen életműve maga a politika, az egzisztencia léttapasztalásának egy sajátos közvetítésére vonatkozó igény.

*

„Magyarországon sosem értettek és erre egyszerűbb a magyarázat, mint hittem volna: Magyarországon azért nem értenek, mert Magyarország *nem keresztény ország*” (187) – áll Kertész Imre karácsony napján, 2002. december 25-én írott feljegyzésében. Először is: a keresetlenség. Aztán a botrány: próbáljuk felfogni, hogy mivel szolgált rá Magyarország, mivel szolgáltunk rá egy ilyen megállapításra, melyet sem cáfolni, sem megerősíteni nem lehet. Csak az állítás háttere létezik, csak az lappang az állítás mögött, vagyis az íróóriás élete és a magyar „rögvalóság”. És itt kapcsolódik össze az élet és az irodalom, a politika és a valóság.

Egészen leegyszerűsítve: Kertész Imre mind a *Sorstalanság*ban, mind *A kudarc* című regényében, mind pedig a *Felzámolás*ban (és majd' az összes művében) tulajdonképpen a világba hajított ember, a teljességgel magára maradt ember végleges kívül kerüléséről ír: a kiüzetésről a mindennapokból, a nemzetből, a rendszerből, az életből. A kívülre kerülés a saját egzisztenciájába szorított, űzött ember visszavonhatatlan tragédiája, amit a 20. század testesít meg. A rendszerváltozás utáni Magyarország nem rezonál (és egészen biztosan az azelőtti sem rezonált) a 20. századra, legalábbis a történéseknek azon a szintjén nem, amely azok valódi felfogáshoz szükséges lenne. Pilinszkyt is csak a professzionális majmolás szintjén érti az írástudók többsége. Az előző századot az irodalom legbensőbb magjánál megragadó evangéliumi esztétika művészetfilozófiai jelentőségéről, az egyén világban való létezésének autentikus, keresztény formájáról ma nem beszél senki sem; Kertész Imre egzisztenciális sértettségén keresztül kell rádöbbenünk milderre.

Nem feladatomban Kertész Imre feljegyzéseinek exegézisét adni, legfőképpen azért nem, mert ha bárki olvasta széles e határban bármelyik regényét (és nem a kötelező olvasmányoknak kijáró, megkülönböztetett álfigyelemre gondolok, a buszon átlapozásra, a lefekvés előtti altatóra, hanem az igazi olvasásra), akkor pontosan tudja, miről van szó. Igen, ez már ezotéria. Vagy érti az olvasó, amit olvas, vagy nem. Ugyanez a helyzet Kertész többi miniatűr botrányával az adott könyvben és az újságokban is.

*

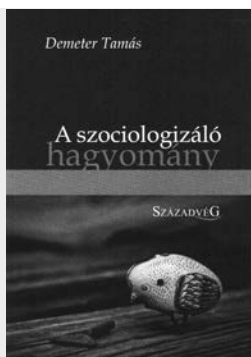
„A Kelet- és Közép-Európai [sic!] országokban még nem bizonyosodott be, hogy a demokrácia létfeltétel volna; ezekben a társadalmakban még nem észlelhető az önkény ellen kialakult védekezési ösztön. Ellenkezőleg, inkább azok az ösztönök fejlődtek ki, amelyek az önkényuralmak kijátszására szolgálnak, az autoritárius hatalom fenntartására és túlélésére. S hogy ez miféle különbség, azt sem az egyik fél, sem a másik fél nem tudja: sem a nyugati, sem a keleti ember, s a legnagyobb baj, hogy néha azt hiszik, mégiscsak egy nyelvet beszélnek” (78) – írja Kertész 2001. szeptember 11-i (!) feljegyzésében. Ez nem értékelés, ez leírás, méghozzá rendkívül higgadt leírása annak, amiben a magyar rendszerváltozás válságának okát is azonosítani lehet.

Valami hasonlóról értekezik lehengerlő művében, *A rabul ejtett értelem*ben egy másik Nobel-díjas, Czesław Miłosz, amikor a *ketman*ról ír, vagyis arról a jelenségről, amelyet azok gyakorolnak, akik úgy védekeznek a rendszerrel szemben, hogy feltétlen hívének álcázták öltik magukra. Az előző század embere túlélni akart, mindegy, milyen áron. A szabad véleménynyilvánítást előfeltételként kezelő demokratikus gondolkodásmódtól mindez távol áll, mert a stabil demokratikus rendszerek többsége jóval a 20. század előtt alakult ki. A rendszerváltozás utáni Magyarország demokratikus kultúrája viszont a 20. században fogant; vajon van-e, lehet-e egyáltalán a fenyegetett egyénnek demokratikus kultúrája?

*

Csak két gondolatot idéztem a *Mentés máskéntből*. De minden idézet biopszia, nem ad teljes képet a (szöveg)test állapotáról. Arra is lehetne több bekezdést szánni, hogy pontosan milyen alkotó portréja rajzolódik ki a feljegyzések alapján: megkeseredett, sértett, üldözött, megfáradt? Lehetne arról is hosszasan értekezni, hogy miért birkózik Kertész Imre tudatosan a „magyarokkal”, „Magyarországgal” és vajon mit jelentenek valójában ezek a szavak az ő szótárában. És arról, hogy vajon mit jelent Kertész Imre számára a „zsidó” kifejezés és a zsidó identitás (bizonyára többet, mint hitsorsot, vallást). És arról, hogy egy olyan kötet kiadása, amelyet legnagyobb részében átítat a magyarországi szellemi és társadalmi viszonyoktól való undor, önmagában már provokáció-e, vagy annál több (kevesebb?). Vagy arról, hogy Berlin és Budapest szakadatlan összehasonlítása (természetesen az előbbi javára) mi végre szövöi át a kötetet. Vagy arról, hogy Kertész Imre számára a magyar nyelv börtön.

Mindegyik húsba vágó, mondhatni „politikus” téma. Ám ha felülünk a provokációnak, és nem vagyunk hajlandók továbbmenni a tilalomfánál, valójában meg sem akarjuk érteni azt, amivel szembekerülünk. Az már más kérdés, hogy sokszor maga Kertész is felül nemcsak az őt provokálóknak, hanem saját provokációinak is, és pusztán a ráosztott szerep szerint, meg nem értett, számkivetett íróként nyilvánul meg, mintegy bosszút állva az őt meg nem értőkön. Ez a messzire elsoport próféta vakfoltja.

Demeter Tamás

A szociologizáló hagyomány

A magyar filozófia főárama a XX. században

Századvég Kiadó
Budapest, 2011

Szalai Zsolt

SZOCIOLOGIZÁLÓ FILOZÓFIA: MÓDSZER ÉS/VAGY OLVASAT, HAGYOMÁNY ÉS/VAGY HABITUS

A magyar filozófiáról folyó diskurzus általában a receptivitást, az eredetiség hiányát, a csekély számú nemzetközileg is (el)ismert teljesítményt emeli ki bölcsletünk sajátos jellemzőjeként, ezzel pedig nem ritkán az e területen folyó kutatások értelmét, jelentőségét is megkérdőjelezi. Jól mutatja ezt az is, hogy a témában születő tanulmányok, monográfiák szinte mindegyike a magyar filozófiával való foglalkozás szükségességének bizonygatásával kezdődik. Kevés olyan bevezetést lehet olvasni, amelyben a filozófiatörténész nem érzi úgy, hogy szinte mentegetőznie kell tárgya miatt, nem gondolja, hogy meg kell győznie olvasóját vagy

éppen a szakmai közönséget arról, hogy ez is filozófia. Ugyanakkor öröndetes, hogy az utóbbi időben több olyan mű látott napvilágot, amely mellett, hogy feltárja a magyar filozófiai hagyomány egy-egy időszakát, sajátos gondolkodói irányokat, irányzatokat, toposzokat mutat ki egyes (akár korábban nem ismert vagy elfeledett) életművekben, és egyetemes eszmetörténeti kontextusban értékeli azokat.

Ráadásul az újabb publikációk kanonizációs kísérletekként is felfoghatók; jellemzően nem törnek kizárólagosságra, de elkülönülő tendenciák, értékszempontok alapján értelmezik a magyar filozófiatörténetet. Az utóbbi bő egy évtizedben megjelent kézikönyvek, monográfiák közül ilyen például a szinte teljes áttekintést nyújtó, Hell Judit, Lendvai L. Ferenc és Percz László szerkesztette, kétkötetes *Magyar filozófia a XX. században*, Somos Róberttől a *Magyar filozófusok politikai útkeresése Trianon előtt és után* vagy Percz László *Nemzet, filozófia, „nemzeti filozófia”* című munkája.

Demeter Tamás *A szociologizáló hagyomány* című kötete szintén azal a céllal íródott, hogy felmutassa azokat a teljesítményeket, amelyek hatásuk és érdekességük okán a legkitűntettebb figyelmet érdemlik a magyar filozófiai hagyományban. A kanonizáló törekvés azonban nem marad meg a magyar filozófia keretei között; Demeter nem is csak kortársi összevetésben, hanem a későbbi, akár jelenlegi diskurzusokkal összevetve elemzi az egyes filozófiai álláspontokat. Valójában az egyetemes filozófiatörténet részeként tekint az adott szerzőkre, ami persze nem feltétlenül elég, hogy elhárítsa a provincialitás vádját (mert önmagában az összevetéstől még nem lesz jelentősebb egy szerző), de legalább nem elszigetelten kezeli a magyar hagyományt.

E szemléletmód jól látható, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve az annak felbomlása utáni időszak hazai és osztrák filozófiáját összevetve megállapítja, hogy a korábban szintén periférikus osztrák filozófia a némettől inspirálva volt képes jelentős eredményeket felmutatni. Annak okát, hogy a 20. század elején mind színvonalasabbá és jelentősebbé váló osztrák filozófia miért nem gyakorolt számottevő hatást a magyarra, Nyíri Kristóf nyomán abban látja, hogy a magyar (és az osztrák) filozófia jellemzően a német felé orientálódott, és éppen ez a centrum-periféria viszony nem tette lehetővé, hogy a két periféria, az osztrák és a magyar egymásra figyeljen. Ugyanakkor a Monarchia időszakának politikai-társadalmi történései hatással voltak a magyar filozófiára.

Demeter Tamás a szociologizáló szemléletmódot a magyar filozófiatörténet eredeti, maradandó és valódi hatást kifejtő teljesítményének